

You have downloaded a document from

The Central and Eastern European Online Library

The joined archive of hundreds of Central-, East- and South-East-European publishers, research institutes, and various content providers

Source: Naše řeč

Our Speech

Location: Czech Republic

Author(s): Aneta Bučková

Title: Jazykové ideologie a jazykový management československých emigrantek a emigrantů v Bavorsku
Language ideologies and language management of Czechoslovak emigrants in Bavaria

Issue: 5/2021

Citation style: Aneta Bučková. "Jazykové ideologie a jazykový management československých emigrantek a emigrantů v Bavorsku". Naše řeč 5:376-392.

<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=999511>

Jazykové ideologie a jazykový management československých emigrantek a emigrantů v Bavorsku¹

Aneta BUČKOVÁ | Bohemicum – Center for Czech Studies, Universität Regensburg

Language ideologies and language management of Czechoslovak emigrants in Bavaria

In order to describe and explain the differences in the form of language of different types of bilingual speakers, it is important to analyse not only the language, but also the language ideologies and language management, which reflect and co-determine its use. This article deals with language ideologies and language management in narrative interviews with German-Czech bilinguals who emigrated from the Czech part of Czechoslovakia to the Federal Republic of Germany in the years 1964–1986. The respondents are divided into late ethnic repatriates of Sudeten German origin (*Spätaussiedler*innen*) and migrants without German roots (*Migrant*innen*). Against the background of the different linguistic biographies of these groups of respondents, the article reconstructs the different forms of their linguistic ideologies and language management. The language ideologies shaped by family background have a crucial impact on the language management and the resulting linguistic as well as social practices of the respondents. They also correlate with the frequency and nature of language contact phenomena in both Czech and German.

Key words: bilingualism, language biography, language contact, language ideology, language management

Klíčová slova: dvojjazyčnost, jazyková biografie, jazyková ideologie, jazykový kontakt, jazykový management

Úvod

Príspevek se zabývá jazykovými ideologiemi a jazykovým managementem dvou skupin česko-německých bilingvních mluvčích, kteří se narodili v Československu a dnes žijí v Německu. Cílem je představit tyto koncepty na základě příkladů z jazykové produkce sledovaného výzkumného vzorku a ukázat rozdíly mezi jazykovými ideologiemi a jazykovým managementem zkoumaných skupin. Zjištěných rozdílů se následně využívá rovněž při interpretaci výsledků lingvistické analýzy jazykového kontaktu mezi češtinou a němčinou.

---

¹ Děkuji dvěma anonymním recenzentům/recenzentkám a editorovi tohoto čísla za cenné podněty při vzniku tohoto článku.

Analýza jazykových ideologií a jazykového managementu vychází z narativních interview. Obdobně postupují také Laihonen (2008) a Nekula (v tisku). Tato metodologie sice neumožňuje bezprostřední zkoumání jazykových praktik vycházejících z jazykových ideologií, ale přesto lze jazykové ideologie s její pomocí vysledovat v promluvách jednotlivých mluvčích jako (retrospektivní) zdůvodnění takových praktik (Nekula, v tisku). Jsou přítomné například ve stížnostech, omluvách, korekturách nebo v sebekritice mluvčích (Laihonen, 2008, s. 681–686). Mluvčí také často užívají tzv. *extreme case formulations*, to znamená krajní formulace nárokujejí si obecnou platnost (Pomerantz, 1986; Nekula, v tisku).

Príspevek začíná stručným představením projektu *Language across generations: contact induced change in morphosyntax in German-Polish bilingual speech* (LangGener), financovaného německou výzkumnou agenturou Deutsche Forschungsgemeinschaft a polskou agenturou Narodowe Centrum Nauki, v jehož rámci byl integrován i svébytný česko-německý projekt a proběhly i sběr a analýza představených jazykových dat. Dále uvádíme výzkumná očekávání relevantní pro česko-německou část projektu, popis výzkumného vzorku a metodologii sběru dat. Následuje analýza jazykových ideologií a jazykového managementu na základě výpovědí sledovaných mluvčích. V závěru představujeme první výsledky analýzy jazykového kontaktu související s jazykovými ideologiemi a jazykovým managementem zkoumaných skupin.

Projekt LangGener

Projekt LangGener se zabývá jazykovým kontaktem v jazykové produkci česko-německých a polsko-německých bilingvních mluvčích. Jedním z jeho hlavních cílů je propojení formálně lingvistického a sociolingvistického výzkumu (Kościołek, 2019). V jeho česko-německé části, která je předmětem tohoto článku, se tak děje prostřednictvím takového složení výzkumného vzorku, které vychází z očekávání různých jazykových ideologií a návazného jazykového managementu u dvou skupin respondentů a respondentek. V terénu získané spontánní promluvy mluvčích jsou transkribovány a technicky zpracovány s cílem vytvořit specializovaný korpus zachycující variety češtiny a němčiny, které jsou ovlivněny migrací jejich nositelů a nositelek.

Jazykový kontakt je v projektu zkoumán především v oblasti morfosyntaxe. Pozornost je věnována tzv. *pattern replications* (PAT), to znamená replikám syntaktických i sémantických vzorů modelového jazyka v jazyce replikujícím (Sakel, 2008, s. 15). Takové odchylky od mluveného úzu na území České republiky v případě češtiny, respektive jižního Německa, kde se socializovali naši mluvčí, v případě němčiny, jsou předmětem lingvistické analýzy získaného jazykového

materiálu.² Té se z hlediska metodologie věnuje Bučková (v tisku), první výsledky přináší Bučková a Nekula (v tisku). Zkoumáme je u dvou skupin česko-německých bilingvních mluvčích – *Spätaussiedler*innen* a *Migrant*innen*, kteří se narodili v padesátých letech v Československu a v období let 1964–1986 emigrovali do Spolkové republiky Německo. Jejich charakteristiku přinášíme v následující části textu (ke koncepci výzkumu a vymezení obou skupin v rámci projektu LangGener viz Bučková – Nekula, v tisku). Předpokládáme, že se tyto skupiny liší svými jazykovými ideologiemi a jazykovým managementem (Bučková – Nekula, v tisku), analyzovanými v tomto příspěvku.

Respondenti a respondentky

Výzkumný vzorek tvoří dvě skupiny bilingvních mluvčích, kteří se narodili v 50. letech 20. století v tehdejší Československu a emigrovali v období od poloviny šedesátých let do roku 1986 do Spolkové republiky Německo. První skupinou jsou tzv. *Spätaussiedler*innen* (SP) neboli pozdní vysídlenci či přesídlenci. Jsou to potomci německé menšiny na území českých zemí, kteří nebyli vyhnáni po druhé světové válce. Tito lidé směli nebo museli z různých důvodů zůstat v Československu. Jednalo se například o tzv. specialisty nepostradatelné pro hospodářství, o osoby z interetnických manželství, o uznané antifašisty, osoby židovského původu a o ty, kteří byli přiděleni do transportů v roce 1947, které se již nerealizovaly (Kreisslová, 2014, s. 271).

Tito mluvčí byli v Československu zasaženi stigmatizací německého jazyka a silným asimilačním tlakem poválečných desetiletí (Kreisslová, 2014, s. 276). Tehdejší jazykový režim (Coulmas, 2005, s. 5–7) silně ovlivnil jazykový management v rodinách, který je popsán níže. Asimilační politika československého státu měla mimo jiné dopad na způsob osvojování češtiny a němčiny v dětství. V tomto ohledu lze ve zkoumaném vzorku vysledovat tři varianty: Jedna část skupiny SP se s němčinou setkala pouze pasivně v interakci se staršími členy rodiny. V těchto rodinách nebyla němčina předávána další generaci. Druhá část vyrostla dle vlastního vyprávění v interetnických rodinách hovořících oběma jazyky, takže si od narození simultánně osvojovali jak češtinu, tak němčinu. Tato informace je sice v rozporu se zjištěním Kreisslové (2014, s. 279), že v interetnických rodinách se preferovala čeština, lze ji

² Jako výchozí varieta pro anotaci a analýzu odchylek (tzv. *baseline of comparison*) pro danou skupinu slouží u německých dat regiolekt, tj. regionálně zabarvená mluvená podoba němčiny (k termínu viz Ehlers, 2018), analýza českých dat se opírá především o korpusy mluveného jazyka (viz ORAL) novějšího data, protože podobné korpusy pro období emigrace v 60. a 70. letech 20. století nejsou k dispozici.

ale vysvětlit tím, že cílem rodin námi sledovaných mluvčích bylo vystěhovat se do Spolkové republiky Německo. Vidina života v německy mluvící zemi tak mohla rodiny motivovat k udržení němčiny. Třetí část vyrůstala v německy mluvící rodině a češtinu si začala osvojovat až s nástupem do mateřské školy.

Po emigraci do Spolkové republiky Německo někteří respondenti a respondentky z této skupiny absolvovali intenzivní kurz němčiny určený pro děti přesídlenců, někteří rovnou přešli na místní školy nebo se zapojili do pracovního procesu. Celkově platí, že jejich užívání češtiny po emigraci bylo velmi omezené, naopak němčina se stala jazykem preferovaným ve všech doménách.

Druhou zkoumanou skupinou jsou tzv. *Migrant*innen* (MI), tj. migranti a migrantky bez sudetoněmeckých kořenů. Tito lidé pocházejí z etnicky i jazykově českého prostředí. V dětství si osvojili v rodině češtinu jako první jazyk a s němčinou se setkali buď ve formě školní výuky v Československu, nebo až po emigraci. Do Spolkové republiky Německo odešli jako dospívající v doprovodu rodičů nebo jako mladí dospělí v reakci na invazi vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968, a to z politických nebo ekonomických důvodů.

Tato migrační vlna se sice vyznačovala úsilím o asimilaci v nové společnosti (Hämmerle, 2009, s. 324), nicméně i tak vznikaly – především v Mnichově – neformální české sociální sítě nebo byly obnovovány krajanské spolky, například Sokol. Mluvíci ze skupiny MI užívali češtinu relativně častěji než skupina SP, a to nejen při volnočasových aktivitách, ale také v kontaktu s rodinou. Zároveň tato skupina, alespoň zpočátku, méně rozvíjela své německojazyčné sociální sítě. Na tyto aspekty jazykového managementu a jejich propojení s jazykovými ideologiemi se zaměříme níže.

Sběr dat a charakteristika korpusu

Jazyková data analyzovaná v tomto článku pocházejí z terénního výzkumu, který byl prováděn většinou u respondentů a respondentek doma. Zvolenou metodou bylo narativní interview (viz Küsters, 2006). Respondentky nebo respondenti byli požádáni, aby volně vyprávěli o svém životě. Během narace nebyli mluvčí přerušováni, plynulost vyprávění výzkumnice naopak podporovala aktivním nasloucháním (Rosenthal, 1995, s. 200–201). Poté, co respondent nebo respondentka ukončili svou promluvu, následovaly otázky navazující na případné mezery v odvyprávěném příběhu, generující další vyprávění (tzv. imanentní otázky; viz Schütze, 1983, s. 285). V další fázi výzkumnice pokládala mluvčím předem připravené otázky týkající se tématu výzkumu, především osvojování a užívání různých jazyků (tzv. exmanentní otázky; viz Küsters, 2006, s. 63).

Téma výzkumu bylo před začátkem samotného vyprávění standardně (s variantami v mluvené realizaci) shrnuto takto:

V rámci projektu sbíráme osobní příběhy lidí, kteří v mládí vycestovali z Československa do Německa. Chceme tyto příběhy zachovat pro příští generace. Jde nám především o vaši jazykovou situaci v Československu a později v Německu, o němčinu a češtinu.³

V této úvodní promluvě je zjevný důraz na jazykovou biografii respondenta či respondentky. Jazyková biografie mapuje jazykový vývoj zkoumaného jedince (Meng, 2004, s. 97–98). Zahrnuje tudíž aspekty osvojování a užívání, zachování nebo ztráty jazyků relevantních v různých fázích jeho života. Během rozhovoru byla probírána rodinná historie a sociální postavení, dětství, vzdělání, situace bezprostředně po emigraci, osvojování jazyků a celková sociální situace po emigraci, užívání médií a postoje k češtině a němčině.

Rozhovor se skládal ze dvou částí. Nejprve respondent nebo respondentka hovořili německy o svém životě před emigrací, to znamená o době, kterou strávili v Československu. Při vyprávění o životě v Německu byli poté požádáni, aby přešli do češtiny. Tato kombinace jazyka a životní etapy byla zvolena záměrně. Cílem bylo snížit při vyprávění kognitivní kontrolu nad podobou jazykové produkce, omezenou již samotným vyprávěním (ke koncepci výzkumu srov. Bučková – Nekula, v tisku). Vycházeli jsme z předpokladu, že vyprávění v němčině o období stráveném v Československu, které je pro mluvčí spojeno s češtinou, bude mít za následek pokles jejich kognitivní kontroly nad jazykovou produkcí a vyšší výskyt replik syntaktických a sémantických vzorů dle modelového jazyka (Matras, 2009, s. 151). Analogickou situaci jsme předpokládali, když mluvčí česky vyprávěli o svém životě v Německu.

Většina rozhovorů byla vedena „jeden na jednoho“, ale vzhledem k povaze terénního výzkumu, ve kterém byli mluvčí získáváni mimo jiné na základě příbuzenských či přátelských vazeb jiných respondentů (tzv. metoda sněhové koule; viz Schütze, 1976, s. 163, 252; Küsters 2006, s. 49), došlo několikrát neplánovaně i ke skupinovému interview. I v takových případech se ale po většinu času podařilo udržet monologičnost vyprávění jednotlivých mluvčích. V tomto článku však citujeme také jednu pasáž ze skupinového interview, kde dochází ke vzájemnému doplňování se dvou mluvčích (viz příklad (6)).

Pro účely analýzy byly pořízené nahrávky sestřihány do kratších sekvencí a přepsány podle modifikovaných pravidel pro přepis využívaných v Českém národním korpusu (viz ORAL). Výsledné soubory byly anotovány s ohledem na typologii

³ Tato přípravná část rozhovoru před začátkem vyprávění se odehrávala většinou v němčině. Téma rozhovoru bylo tudíž formulováno v originále takto: „Wir sammeln in unserem Projekt persönliche Geschichten von Menschen, die in ihren jungen Jahren aus der Tschechoslowakei nach Deutschland ausgewandert sind. Wir möchten diese Geschichten für die nächsten Generationen festhalten. Insbesondere geht es uns um Ihre sprachliche Situation in der Zeit in der Tschechoslowakei und später in Deutschland, um Ihre zwei Sprachen Deutsch und Tschechisch.“

projevů jazykového kontaktu. Přitom byl kladen důraz na výše zmíněné přejímání syntaktických a sémantických vzorů z druhého jazyka (PAT).

Jazykové ideologie

Pojem jazyková ideologie zahrnuje představy, domněnky a přesvědčení o jazykových strukturách a o užívání jazyka ve vztahu ke společenskému kontextu (Errington, 1999, s. 115; viz také Nekvapil, 2017a). Následující analýza vychází především z klasické definice jazykových ideologií od Silversteina (1979, s. 193), který je charakterizuje jako „sets of beliefs about language articulated by the users as a rationalization or justification of perceived language structure and use“.

Jedním z prominentních příkladů takových racionalizovaných přesvědčení o jazyce je ideologie spisovného jazyka (Milroy – Milroy, 1999). Spisovná varieta zastává funkci standardu a bývá vnímána jako emblematická pro určitou vybranou skupinu mluvčích, kteří ji ovládají. Na základě této skutečnosti vzniká sociopolitická, hodnotově orientovaná stratifikace užívání jazyka. Přesvědčení, že spisovná varieta má vysokou estetickou hodnotu a že její zvládnutí je cílem, jehož by se mluvčí měli snažit dosáhnout, sdílí i respondent ze skupiny MI v příkladu (1).⁴ V reakci na otázku, jak by zhodnotil svou dnešní znalost němčiny a češtiny, vypráví o náhodném setkání s dvojicí českých studentů na cyklistické túře v Rumunsku. Jeho sebekritika je mimo jiné příkladem výše zmíněných krajních formulací – v souvislosti se svou jazykovou kompetencí užívá slovo *nikdy*.

- (1) nebo taky jsem byl na kole v Rumunsku tam jsem potkal t* .. tři Čechy to byli studenti ty jeli z z Čech až dolů .. do .. dolů do .. do Brašova tam jsem se po* jsme se setkali a ten jeden z z z nich mluvil tak krásně česky já jsem říkal (že) vidíš to (to to) nebudeš nikdy nedokážeš takhle mluvit ten mluvil takovou češtinou jako s* jak s* tak spisovně .. v pravém slova s* v pravém mysl* toho slova nebo .. also doopravdy .. výbornou češtinou (tam co já) to já neumím v obou řečích to neumím já se domluví sice ale .. spisovnou češtinu nemám a v to je to samý v němčině (KC_ISM_MI_CZ).

S důležitostí připisovanou spisovnému jazyku souvisí také negativní hodnocení mluvčích, kteří tuto varietu neovládají. Tato skutečnost poukazuje na sociální aspekt jazykových ideologií (Kroskrity, 2004, s. 502). Blommaert (2006, s. 520) v této souvislosti upozorňuje na význam sociálních aktérů, kteří určují společenské hodnoty včetně těch, které se týkají jazyka. Příkladem může být rodina, skupina vrstevníků,

⁴ Citace z narativních interview uvádíme v podobě, v jaké byly transkribovány pro účely projektového korpusu. V přepisu jsou užity následující symboly: @ znamená hezitaci zvuk, * označuje nedořečené slovo, .. signalizuje pauzu a v kulatých závorkách () uvádíme špatně srozumitelné úseky promluvy. Pro účely tohoto textu dále užíváme pro zvýraznění klíčové pasáže podtržení, které není součástí projektové sady transkripčních značek.

různá více či méně stabilní společenství (například členové církve) nebo stát. Každého člověka ovlivňuje současně více těchto aktérů, ačkoliv ne všichni hrají stejně důležitou úlohu. V případě respondentů a respondentek v projektu LangGener měla nemalý význam rodina, která rozhodujícím způsobem utvářela jejich jazykové biografie a prostřednictvím osvojování a užívání jazyka i jazykové ideologie. Její vliv je úzce spojen s identitou respondentů a respondentek.

Mluvíci užívají jazykové ideologie jako prostředek vytváření a reprezentace sociálních a kulturních identit, například národnosti a etnicity (Kroskrity, 2004, s. 509). Často tak činí prostřednictvím vymezení se vůči jiným skupinám (Kroskrity, 2010, s. 204), přičemž jazyk může sloužit jako jedno z kritérií tohoto vymezení (Kreisslová, 2014, s. 270; v návaznosti na Bartha 1998/1969, s. 14).

Identitu lze chápat jako přínaležítost k určité skupině. Atributy, které tuto přínaležítost určují, generují zmínění sociální aktéři. Těmito atributy se může stát i jazyk a užívání jazyka. Podle Dyerové (2007, s. 106) jsou mluvíci schopni se svými jazykovými zdroji nakládat tak, aby tím vytvářeli své sociální identity a signalizovali, že patří do určité skupiny. Tento proces můžeme vysledovat u skupiny SP. Příklad (2) je citátem z rozhovoru, ve kterém respondentka vypráví o historii své rodiny, důvodech, proč po válce zůstali v Československu. Následuje otázka výzkumnice, proč se později rozhodli emigrovat. Důvod spočívá v zachování německé identity. Důsledkem tohoto postoje bylo zřeknutí se češtiny po emigraci, srov. příklad (3). Zde respondentka vypráví o tom, že před vystěhování používala jak češtinu, tak němčinu, a dvojjazyčnost pro ni nepředstavovala problém ani doma, ani ve škole. Po příchodu do Německa ale přestala svých znalostí češtiny využívat.

- (2) IL_BLA: @ meine Mutter hat immer erzählt ihre Brüder waren alle im Krieg und die Eltern wollten dann auch erst einmal mein Va* mein Großvater .. ha* war .. auch Bergmann glaube ich also er hat in der Tschechei gearbeitet also mussten sie nicht weg und die Großeltern wollten dann wenn die Söhne wieder heimkommen dass sie .. heim kommen dass sie wissen wo jemand ist und so ist das dann gewesen und erst dann ab .. sechsundsechzig siebundsechzig und dann achtundsechzig .. ist dann die ganze Familie halt ausgesiedelt also die Geschwister meiner Mutter .. und wir waren dann die letzten
 Int: hmm hmm und können Sie sich noch erinnern oder hat es Sie jemand Ihnen erzählt wa* wie wieso die Entscheidung dann gefallen ist ?
 IL_BLA: @ meine Mutter hat immer gesagt sie wollte dass ihre Kinder deutsch aufwachsen (IL_BLA_SP_DE).
 IL_BLA: @ moje matka vždycky vyprávěla její bratři byli všichni ve válce a rodiče pak taky nejdřív chtěli můj o* můj dědeček .. m* byl .. taky horník myslím takže ten pracoval v Čechách takže nemuseli odejít a prarodiče chtěli aby pak až se synové vrátí domů aby .. se vrátili domů aby věděli kde někdo je a tak to pak bylo a teprve potom od .. šedesátého šestého šedesátého sedmého a pak šedesátého osmého .. se celá rodina vystěhovala jako sourozenci mojí matky .. a my jsme pak byli poslední
 Int: hmm hmm a vzpomínáte si ještě nebo vyprávěl vám někdo pr* jak jak to že pak padlo toto rozhodnutí ?
 IL_BLA: @ moje matka vždycky říkala že chtěla aby její děti vyrostly německy

- (3) ja also mit der Mutter hauptsächlich Deutsch und mit meinem Vater dann so Deutsch und Tschechisch also hauptsächlich Tschechisch dass dieses @ ja zwei Sprache* und ich habe in der Schule auch kein Problem gehabt diese drei Jahre also ich habe sehr gute Noten gehabt aber @ in diesem Zeitpunkt wo wir hier am fünfzehnten sechsten achtundsechzig sind wir ausgesiedelt und dann habe ich die Sprache in der Tschechei gelassen (IL_BLA_SP_DE).

ano takže s matkou hlavně německy a s mým otcem tak jako německy česky jako hlavně česky takže tohle @ jo dva jaz* a ani ve škole jsem neměla problémy ty tři roky jako měla jsem velmi dobré známky ale @ v tom okamžiku když jsme sem patnáctého šestý šedesát osm jsme se vystěhovali a pak jsem ten jazyk zanechala v Čechách

Vědomé rozhodnutí pro německou identitu a německý jazyk zároveň znamenalo rozhodnutí proti českému jazyku. Tuto jazykovou ideologii označuje Woolardová (1998, s. 18) jako rovnici „one language / one people“. Národ se podle tohoto přesvědčení vyznačuje tím, že hovoří jedním (a sice tímtéž) jazykem. Zvláštní význam přitom připadá takzvanému mateřskému jazyku, který je v rámci této ideologie chápán jako „the one first and therefore *real* language of a speaker, transparent to the true self“ (Woolard, 1998, s. 18; v návaznosti na Skutnabb-Kangas – Phillipson, 1989; Haugen, 1991; kurzíva v originále). Toto výjimečné postavení mateřského jazyka užívá také mluvčí ze skupiny SP v příkladu (4) jako vysvětlení pro skutečnost, proč češtinu, která podle jejího známého nebyla jejím mateřským jazykem, nepředala své dceři vyrůstající v Německu. Jako kritérium pro definici mateřského jazyka při tom volí především identifikaci s tímto jazykem. Dalšími kritérii mohou být původ, kompetence a funkce (Skutnabb-Kangas – Phillipson, 1989, s. 452).⁵

- (4) Int: A vy jste říkala že máte dceru ? a s tou jste mluvila česky ? nebo umí česky ?
 CI_BUB: To je něco co nás seh* @ moc @ beschäftigtuje [německé sloveso *beschäftigen* ‚zabývat se‘ s českou flexí; pozn. AB] to je to je slovíčko že ? @ moje sestry to ne* nedokázaly a já taky ne ale @ mně to fakt @ chybí nebo říkám nevím proč jsem to nezačala ona ona zná tak zmrzlina nebo dobrý den nebo takový věci ale že bych s ní mluvila jako to jsem taky neuměla a někdy mně tak @ jeden .. nevím co byl .. on říká .. das ist nicht deine Muttersprache [to není tvoje mateřština; pozn. AB] .. (2) okay ale i když to já ráda mluvím .. proč jsem to nedala dále ? (CI_BUB_SP_CZ).

Příklady (1–3) naznačují snahu mluvčích o striktní oddělování osvojených jazyků s ohledem na monoglosní jazykový režim v české části Československa, později v Česku, respektive v Německu. Ve výpovědi (4) sice mluvčí připomíná svou identitu jako důvod odklonu od češtiny, i přesto materiální výpůjčku z němčiny (*beschäftiguje*), přinejmenším v rozhovoru s výzkumníci, zaznamená a hodnotí jako méně vhodné, zatímco přepnutí jazykového kódu v závěru příkladu je motivováno citací jiného mluvčího (*das ist nicht deine Muttersprache*). Na hodnocení

⁵ Obecně vzato tudíž platí, že mateřský jazyk nemusí být jazykem prvním (viz Sloboda, 2017).

přepínání kódů (*codeswitching*) jako znak nedostatečné jazykové kompetence upozorňují i jiní autoři (Woolard – Schieffelin, 1994, s. 60; Laihonen, 2008, s. 687; Nekula, v tisku).

Zcela jiný postoj k k přepínání kódů a míšení jazyků zaujímají v následujících příkladech bilingvní mluvčí ze skupiny MI. Oba příklady pocházejí ze skupinového rozhovoru se čtyřmi mluvčími ze skupiny MI.

- (5) ale @ jak jsem říkal člověk potom už už ty jazyky trochu zná víc tak tak lavíruje mezi těma .. úskalíma a hledá tu nejsnazší cestu nejrychlejší aby vyjádřil to co chtěl ne (WG_MUN_MI_CZ).⁶

V příkladu (5) jeden z příslušníků komunity MI popisuje, jak si počíná při komunikaci s jinými bilingvními mluvčími této skupiny poté, co si osvojili němčinu jako druhý jazyk. Příklad svědčí o skutečnosti, že tito mluvčí vědomě využívají míšení jazyků jako strategii pro co neefektivnější komunikaci. Vědomé přepínání mezi jazykovými kódy vylíčené v příkladu (5) se tak může stát součástí identity těchto mluvčích, kteří ho pak užívají nikoli jen z důvodů komunikačních, ale i symbolických, sebestylyzačních. Ve stejném interview se jiný mluvčí vyjadřuje k otázce, zda se cítí být Čechem⁷ – viz příklad (6). Zdůrazňuje, že se ztotožňuje jak s Čechy, tak s Němci. Přitom mu skočí do řeči jiná mluvčí (v příkladu naznačeno dvojitými závorkami) a lapidárně shrne to, co se její předřečník snaží vysvětlit. Považuje jej – a pravděpodobně i ostatní přítomné – za Čecha, který žije v Německu. Tímto způsobem vymezuje skupinu MI jak vůči Němcům, tak vůči Čechům na území dnešního Česka.

- (6) fühle mich immer noch als Tscheche aber auch ein bisschen als Deutsche also ich bin ((ein Tscheche der in Deutschland lebt)) bin dreißig Jahre hier ich lebe hier jetzt länger als in Tschechien und @ Tschechoslowakei und ich habe von der Mentalität wahrscheinlich auch viel hier .. übernommen und ja (HD_MUN_MI_DE).
cítím se pořád jako Čech ale taky trochu jako Němec jako že jsem ((Čech žijící v Německu)) jsem tady už třicet let žiju tu teď déle než v Česku a @ Československu a pravděpodobně jsem přejal hodně ze zdejší .. mentality a jo

Z uvedeného je možné usoudit, že jak německá, tak česká mentalita jsou prvky identity mluvčích ze skupiny MI. Dále se lze domnívat, že způsob myšlení asociovaný s německou, nebo českou kulturou si mluvčí zároveň spojují s českým, nebo německým jazykem. Z následujícího úryvku ze stejného skupinového rozhovoru vyplývá, že mluvčí těmto jazykům připisují různé vlastnosti, a tedy i různé funkce.

⁶ Příklad zároveň poskytuje náhled do kognitivních procesů při jazykové produkci mluvčích, kteří mají k dispozici tzv. multilingvní repertoár (Matras, 2009, s. 99; srov. také Bučková, v tisku).

⁷ Tato otázka nebyla explicitně položena, mluvčí ji ale vnímali jako součást své jazykové biografie, a z tohoto důvodu se k ní spontánně vyjadřovali během svých vyprávění.

- (7) a když tady vždycky padá ta otázka jestli se člověk .. nějak @ .. @ cítí lepší v němčině nebo v češtině to je to je tam jsou různé aspekty třeba @ já když já když čtu dneska .. nějaké .. nějaké návod k použití je Be* jako Betriebs* einleit* einleitung tak to radši čtu v němčině protože němčina je preciznější .. jo němčina má taky daleko víc slov jak čeština proto @ proto si může dovolit .. @ explicitní slovo prostě na něco použít kde je to jednoznačný kdežto v češtině jsou občas taková slova která .. kde člověk plave myslíte tak nebo tak ne ? a .. zase ale (většinou) ve spontánní @ řeči .. jo v hospodě nebo tak v emocionální řeči .. @ člověk použije @ s* je spíš pohotovější v té češtině (WG_MUE_MI_CZ).

V příkladu (7) mluvčí vysvětluje, že návody k použití čte raději v němčině, protože němčina je přesnější a má více slov než čeština. Češtinu naproti tomu typicky užívá pro emocionální sdělení. Tento výklad lze chápat jako příklad stereotypního přisouvání vlastností skupiny mluvčích jazyku jako takovému (srov. Irvine – Gal, 2000, s. 37). Němčina je chápána jako „přesná“ a „pořádná“, což je vlastnost typicky přisouvaná Němcům (Ossenberg, 2019, s. 179). Čeština je užívána v kontextu s emocemi a spontaneitou, čímž mluvčí zdůrazňuje rozdílnost domén asociovaných s češtinou a němčinou. V případě češtiny se typicky jedná o rodinu a volnočasové aktivity s přáteli.

Jazykový management

Jako jazykový management se označuje chování mluvčích vzhledem k jazyku, a tudíž také nakládání s jazykovými problémy (Neustupný, 2002, s. 433). Toto chování se podle Nekvapila (2007, s. 95) vztahuje na metajazykové aktivity, které jsou zaměřeny na produkci a recepci diskurzu. Jako příklady mohou posloužit citáty uvedené výše v souvislosti s jazykovými ideologiemi, v nichž se zdůvodňuje (ne)osvojování, (ne)užívání, resp. specifické užívání jazyků nebo variet apod., což svědčí o vzájemném propojení těchto dvou konceptů (podrobněji viz níže). V příkladu (7) mluvčí ze skupiny MI popisuje, jak postupuje při recepci návodů k použití, které vědomě vyhledává v němčině. V příkladu (3) mluvčí ze skupiny SP informuje o své jazykové produkci po vystěhování z Československa, která podle jejích slov probíhala pouze v němčině.

Oba dva citáty, stejně jako ostatní příklady v tomto článku, tvoří relativně krátké úryvky jazykověbiografických vyprávění pocházející z narativních interview (viz výše). Obsahují formulace, které shrnují procesy jazykového managementu příslušných mluvčích. Například mluvčí v příkladu (7) pravděpodobně zobecňuje více zkušeností z různých komunikačních situací, které se udály v průběhu delšího časového úseku. Nekvapil (2004) označuje takové výpovědi, které lze získat z vyprávění zkoumaných osob a které umožňují vyvodit závěry o jejich jazykovém managementu, jako managementové souhrny.

V obou analyzovaných případech se jazykový management dotýká výběru jazyka, a proto jej lze specifikovat jako management komunikační (Nekvapil, 2017b).

Příklad (3) v kontextu jazykových biografií skupiny SP také vypovídá o sociokulturní dimenzi jazykového managementu (Nekvapil, 2017b), a to v tom smyslu, že po vystěhování se do Spolkové republiky Německo nebyly pro tuto skupinu vytvořeny podmínky pro udržování českého jazyka.

Jazykový management probíhá jako jednoduchý nebo organizovaný management. Takzvaný organizovaný jazykový management je spojen s politickou mocí a provádějí jej instituce či organizace různého stupně komplexnosti (Nekvapil – Sherman, 2015, s. 7). Sociálními strukturami, z nichž mohou jazykověmanagementové akty vycházet, mohou ovšem být nejen státní instituce, ale také firmy, média nebo rodiny (Nekvapil – Nekula, 2006, s. 311). Tento typ jazykového managementu se dále vyznačuje tím, že jeho akty jsou transinterakční, tj. vztahují se na budoucí nebo minulé interakce, jež povšimnutím, hodnocením i plánovanou korekturou v organizovaném jazykovém managementu zobecňují a propojují. Budoucí nebo minulé interakce se v něm stávají předmětem komunikace, jsou v něm ve vyšší míře uplatňovány ideologie a jeho objektem může být nejen interakce, ale také jazykový systém jako předpoklad takové interakce (Nekvapil, 2010, s. 65).

Příkladem organizovaného jazykového managementu je výše zmíněný jazykový režim, který panoval v Československu v poválečných desetiletích. Německá menšina byla odsunuta ze země, rozptýlena do různých regionů v rámci vnitřního odsunu a celkově podléhala asimilační politice vládnoucí komunistické strany (Kreisslová – Novotný, 2018, s. 122). Jazykový management v tomto případě probíhal na makroúrovni ze dvou hledisek – jednak s ohledem na plánování budoucích veřejných interakcí bez němčiny omezením možnosti jejího užití v interakcích v důsledku provedených opatření, jednak s ohledem na to, že tato opatření svou komplexností a dosahem byla naplánována a sankcionována na úrovni státních institucí.

Mluvíci ze skupiny SP líčí v příkladu (8), jaké důsledky tento organizovaný jazykový management měl. Užívání němčiny na veřejnosti působilo nepřiměřeně, dle reakce náhodného, v příběhu citovaného spolucestujícího bylo dokonce považováno za ilegální.

- (8) @ mit unseren Eltern haben wir nur Deutsch gesprochen und in der Schule und draußen Tschechisch und @ besonders meine Mutti war eine .. starke Frau sage ich immer @ .. wir sind mal Zug gefahren und da haben wir natürlich Deutsch zusammen gesprochen und dann sagt einer das ist doch verboten Sie müssen Tschechisch sprechen sagt die Mutti nein ich kann nicht anders zu ihr mit ihr sprechen so eine Antwort also ja (CI_BUB_SP_DE).
@ s rodiči jsme mluvili pouze německy a ve škole a venku česky a @ hlavně moje maminka byla .. vždycky říkám silná žena @ .. jednou jsme jeli vlakem a tam jsme spolu samozřejmě mluvili německy a pak někdo povídá to je přece zakázané musíte mluvit česky maminka říká ne já k ní s ní jinak mluvit nemůžu taková odpověď jako jo

Příklad (8) současně ukazuje, jak byl takový jazykový management implementován na mikroúrovni, a to jak ve smyslu méně komplexní sociální struktury (srov. Nekvapil – Nekula, 2006, s. 308), tak ve smyslu takzvaného jednoduchého jazykového

managementu vztahujícího se na jednotlivé jazykové interakce (Nekvapil, 2007, s. 96). Němčina byla vyloučena z veřejného života včetně školství. Německá menšina reagovala na tuto situaci v rámci sociokulturní dimenze organizovaného jazykového managementu rodinného tak, jak to mluvčí ze skupiny SP na počátku příkladu popisuje: omezila užívání němčiny na doménu rodiny. Projevem konfliktu organizovaného jazykového managementu obecného a rodinného je v reprodukované interakci reakce spolucestujícího na užívání němčiny na veřejnosti. Tím, že se v popsané situaci rodinná interakce odehrála ve veřejném prostoru, se do konfliktu dostal organizovaný jazykový management na úrovni rodiny, v jejímž rámci byla němčina kontextualizačním signálem soukromé rodinné komunikace, s organizovaným jazykovým managementem na úrovni cílové monoglosní jazykové situace v české části Československa, kde byla němčina v očích českých mluvčích z veřejné komunikace vyloučena. Český mluvčí (spolucestující) tak užití němčiny neinterpretoval jako kontextualizační signál, který konstruuje komunikační prostor soukromý, ale chápal jej jako odchylku od normy, že němčina nemá ve veřejném prostředí co pohledávat. Proto se vmísil do soukromé komunikace a snažil se uplatnit nárok na jazyková pravidla spojená s veřejným prostorem, zatímco matka mluvčí, která o zážitku vypráví, hájila pravidla vlastní rodinnému jazykovému managementu.

Užívání němčiny v Československu 50. a 60. let 20. století v rodinném kontextu, které po emigraci do Spolkové republiky Německo umožnilo nejen její upřednostnění, ale i korektní užívání, lze považovat za součást předinterakčního managementu, v jehož rámci mluvčí předjímají budoucí interakce potenciálně představující problém v podobě odchylky od normy, zde od společensky očekávaného jazyka (Nekvapil – Sherman, 2009, s. 185).

Interakci popsanou v příkladu (8) lze ovšem nahlédnout i z pohledu jednoduchého jazykového managementu, který se může skládat až ze čtyř fází (Nekvapil, 2009, s. 3). Výchozím bodem procesu je komunikační akt – mluvčí hovoří se svou matkou německy na veřejnosti. První fáze spočívá v povšimnutí volby jazyka jiným mluvčím (spolucestujícím), který ji vnímá jako odchylku od komunikační normy, podle níž je na veřejnosti možná jen čeština, resp. není možná němčina. V druhé fázi tento druhý mluvčí dle parafráze v interview tuto odchylku hodnotí, a to negativně (*das ist doch verboten* ‚to je přece zakázané‘). Zatřetí navrhuje a vyžaduje korekturu jazykového chování dle komunikačních norem, které považuje za obecně platné. (*Sie müssen Tschechisch sprechen* ‚musíte mluvit česky‘). Zde je patrný rekurs interakce na úrovni mikro k regulacím na úrovni makro. Čtvrtou a poslední fází by byla implementace navržené korektury. V tomto okamžiku však dochází k přerušení popsaného procesu. Matka totiž změnu jazyka z výše popsaných důvodů odmítá.

Výše zmíněné sepětí jazykového managementu a jazykových ideologií se v analyzovaném příkladu projevuje v různých fázích jazykověmanagementového procesu. Jazykové ideologie ve smyslu přesvědčení o hodnotě a funkci německého jazyka v poválečném Československu tvoří předpoklad jak pro zaznamenání odchylky od

komunikační normy pro užívání jazyků na veřejnosti, tak pro negativní hodnocení a vyžadování změny tohoto chování. Jazykové ideologie jsou také součástí zdůvodnění volby jazyka v příkladu (7), která je odůvodněna vlastnostmi češtiny a němčiny, a v příkladu (3), který obsahově navazuje na volbu německé identity zmíněné v příkladu (2) ze stejného interview.

Zatímco v období před emigrací pro obě zkoumané skupiny platí, že čeština byla jednoznačně dominantním, primárním jazykem (k tomuto pojetí primárního jazyka viz Montrul, 2016, s. 92), což mělo důsledky i pro specifický jazykový management části rodin se sudetoněmeckým pozadím, po emigraci se jazykové chování skupiny MI začíná značně lišit od skupiny SP. Mluvčí ze skupiny SP dle svých autobiografických vyprávění až na výjimky přestali užívat češtinu – viz příklady (3) a (4). Mluvčí ze skupiny MI naproti tomu často hovoří o tom, že kontakt s češtinou vyhledávali i po emigraci. Tato skutečnost úzce souvisí s vytvářením a udržováním sociálních sítí.

Sociální sítě vznikají opakovaným setkáváním a interakcí a rozvíjejí se v nich specifické jazykové konvence (Vetter, 2011, s. 212). Schopnost jedince vytvářet si své vlastní sítě souvisí mimo jiné s jeho věkem. Pro četné mluvčí ze skupiny MI, kteří emigrovali do Německa v období mladé dospělosti, bylo typické utváření sociálních sítí s jinými československými krajany. V příkladu (9) mluvčí zdůrazňuje, že Mnichov byl v tomto ohledu mimořádný, protože tam bylo mnoho Čechů činných v krajanských spolcích. On sám ve svém volném čase cíleně vyhledával situace, ve kterých mohl mluvit česky. Toto chování lze odůvodnit na všech třech úrovních jazykového managementu (srov. Nekvapil, 2017b): jeho znalost němčiny byla po emigraci ještě nízká, což ztěžovalo jazykovou produkci i recepci a tím i komunikaci v širším smyslu. To mluvčí na komunikační úrovni neřešil ani návštěvou jazykové školy (managementem na úrovni jazykové), ani posílením kontaktů s německými mluvčími, které v citovaném příkladu (9) hodnotí jako slabé, což by postupně vedlo ke zlepšení jeho vyjadřovacích schopností (managementem na úrovni komunikační), ale navazováním vztahů a komunikací s Čechy, čímž na úrovni sociokulturní navíc učinil předmětem managementu i svou identitu. Detailní analýza sociálních sítí včetně osob, se kterými tento mluvčí komunikoval různými jazyky v různých doménách (například na pracovišti, v soukromí), tak jak ji provádí například Milroy (1980), by přitom představovala cenné doplnění informací vyplývajících z autobiografických vyprávění. Vzhledem k povaze získaných dat ale není možná.

- (9) a pak jsme se přestěhovali do Mnichova a v Mnichově .. @ byla poměrně .. ne poměrně ale vopravdu .. hodně silná česká česká obec byla tady a Svobodná Evropa E* Evropa byl tady ten byl tady ten Sokol bylo tady tím pádem přes tyhle .. všelijaký český spolky zase jiných @ @ spousta poznal člověk spousta lidí @ takže já můžu říct že v té době jsme znali skoro všechny Čechy co .. žili v Mnichově a s těma jsme se hlavně @ ze začátku jsme se s nima hodně scházeli kde se mluvilo taky jenom česky a .. ze začátku ty .. kontakty s Němcema byly samozřejmě sporadický (LQ_UNT_MI_CZ).

Závěr – výsledky jazykového kontaktu

Z analýzy uvedených příkladů vyplývá, že skupiny SP a MI se liší v postojích, které zauímají vůči češtině a němčině. Skupina SP se po přesídlení do Spolkové republiky Německo silně identifikuje s němčinou, zatímco skupina MI připisuje význam jak češtině, tak němčině, i když pro ni tyto jazyky plní rozdílné funkce. Popsané jazykové ideologie jsou úzce provázány s jazykovým managementem neboli s metajazykovými aktivitami mluvčích v souvislosti s užíváním jazyka. Skupina SP po emigraci až na výjimky upouští od užívání češtiny a nepředává ji svým dětem. Skupina MI si zachovává oba jazyky, přičemž češtinu užívá především v komunikaci s rodinou a přáteli. Zmíněné rozdíly souvisejí také s výsledky zkoumání jazykového kontaktu v rámci projektu LangGener, které v případě češtiny přináší Bučková a Nekula (v tisku). Dle jejich zjištění užívá skupina SP v češtině německé vzory téměř pětkrát častěji než skupina MI. Z tohoto rozložení lze usuzovat, že skupina SP vykazuje větší pokročilost eroze češtiny v důsledku kontaktu s němčinou. Toto zjištění koresponduje s jazykovými ideologiemi a jazykovým managementem této skupiny.

Závěrem lze říci, že jazykové ideologie a jazykový management mají nemalý význam pro lingvistickou analýzu jazykových dat. Při empirickém výzkumu je proto důležité dbát na pečlivý sběr metadat o zkoumaných mluvčích, na jejichž základě lze zkoumat faktory ovlivňující jazykový úzus. V tomto ohledu se ukazuje, že narativní interview je nástrojem umožňujícím zároveň sběr dat ze spontánní jazykové produkce i získání potřebných informací o mluvčích, jejich chování a postojích. V případě mluvčích zkoumaných v projektu LangGener jsou pro interpretaci působení jazykového kontaktu podstatné především jazykové ideologie a jazykový management. Ty ovlivňují jejich idiolekty v obou zkoumaných jazycích, které dohromady vytvářejí obraz o češtině a němčině bilingvních mluvčích v Bavorsku.

LITERATURA

- BARTH, Fredrik (1998/1969): Introduction. In: Fredrik Barth (ed.), *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Long Grove, IL: Waveland Press, s. 9–38.
- BLOMMAERT, Jan (2006): Language ideology. In: Keith Brown (ed.), *Encyclopedia of Language and Linguistics* [2nd edition]. Amsterdam: Elsevier, s. 510–522.
- BUČKOVÁ, Aneta (v tisku): Syntaktische Musterreplikationen bei deutsch-tschechischen Bilingualen: ein gebrauchsbasierter Ansatz. *Brücken – Zeitschrift für Sprach-, Literatur- und Kulturwissenschaft*, 28(2), s. 83–109.
- BUČKOVÁ, Aneta – NEKULA, Marek (v tisku): Musterentlehnungen in Erzählungen von Immigrant*innen aus der Tschechoslowakei nach Deutschland. In: Björn Hansen – Anna Zielińska (eds.), *Soziolinguistik trifft Korpuslinguistik: Deutsch-polnische und deutsch-tschechische Zweisprachigkeit*. Heidelberg: Winter Universitätsverlag.
- COULMAS, Florian (2005): Changing language regimes in globalizing environments. *International Journal of the Sociology of Language*, 2005(175–176), s. 3–15.

- DYER, Judy (2007): Language and identity. In: Carmen Llamas – Louise Mullany – Peter Stockwell (eds.), *The Routledge Companion to Sociolinguistics*. London – New York, NY: Routledge, s. 101–108.
- EHLERS, Klaas-Hinrich (2018): *Geschichte der mecklenburgischen Regionalsprache seit dem Zweiten Weltkrieg: Varietätenkontakt zwischen Alteingesessenen und immigrierten Vertriebenen: Teil 1: Sprachsystemgeschichte*. Berlin et al.: Peter Lang.
- ERRINGTON, Joseph (1999): Ideology. *Journal of Linguistic Anthropology*, 9(1–2), s. 115–117.
- HÄMMERLE, Verena (2009): Soziolinguistischer Kontext des Zweitspracherwerbs bei Migranten: das Tschechische in Bayern. *Brücken – Germanistisches Jahrbuch: Tschechien – Slowakei*, 17(1–2), s. 305–344.
- HAUGEN, Einar (1991): The “mother tongue”. In: Robert L. Cooper – Bernard Spolsky (eds.), *The Influence of Language on Culture and Thought: Essays in Honor of Joshua A. Fishman's Sixty-Fifth Birthday*. Berlin – New York, NY: Mouton de Gruyter, s. 75–84.
- IRVINE, Judith – GAL, Susan (2000): Language ideology and linguistic differentiation. In: Paul V. Kroskrity (ed.), *Regimes of Language: Ideologies, Politics, and Identities*. Sante Fe, NM: School of American Research Press, s. 35–83.
- KOŚCIOLEK, Iga Monika (2019): *DFG Projekt – Language across Generations* [online]. Regensburg: Universität Regensburg. Cit. 11. 10. 2021. <<https://www.uni-regensburg.de/forschung/language-across-generations/startseite/index.html>>.
- KREISSLOVÁ, Sandra (2014): Sprache und Identität der deutschsprachigen Bevölkerung in den böhmischen Ländern nach 1945. In: Klaas-Hinrich Ehlers – Marek Nekula – Martina Niedhammer – Hermann Scheuringer (eds.), *Sprache, Gesellschaft und Nation in Ostmitteleuropa: Institutionalisierung und Alltagspraxis*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, s. 269–285.
- KREISSLOVÁ, Sandra – NOVOTNÝ, Lukáš (2018): Between language revitalization and assimilation: on the language situation of the German minority in the Czech Republic. *Journal of Nationalism, Memory and Language Politics*, 12(1), s. 121–139.
- KROSKRITY, Paul V. (2004): Language ideologies. In: Alessandro Duranti (ed.), *A Companion to Linguistic Anthropology*. Malden, MA – Oxford – Carlton: Blackwell, s. 496–517.
- KROSKRITY, Paul V. (2010): Language ideologies – evolving perspectives. In: Jürgen Jaspers – Jef Verschueren – Jan-Ola Östman (eds.), *Society and Language Use*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins, s. 192–212.
- KÜSTERS, Ivonne (2006): *Narrative Interviews: Grundlagen und Anwendungen*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften – Springer Fachmedien Wiesbaden.
- LAIHONEN, Petteri (2008): Language ideologies in interviews: a conversation analysis approach. *Journal of Sociolinguistics*, 12(5), s. 668–693.
- MATRAS, Yaron (2009): *Language Contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MENG, Katharina (2004): Russlanddeutsche Sprachbiographien – Rückblick auf ein Projekt. In: Rita Franceschini – Johanna Miecznikowski (eds.), *Leben mit mehreren Sprachen: Sprachbiographien / Vivre avec plusieurs langues: biographies langagières*. Bern et al.: Peter Lang, s. 97–117.
- MILROY, James – MILROY, Lesley (1999): *Authority in Language: Investigating Standard English*. London – New York, NY: Routledge.
- MILROY, Lesley (1980): *Language and Social Networks: Language in Society* [2nd edition]. Oxford: Blackwell.
- MONTRUL, Silvina (2016): *The Acquisition of Heritage Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.

- NEKULA, Marek (v tisku): Sprachideologien und Sprachmanagement in sprachbiographischen Interviews mit Sprechern mit tschechischem Migrationshintergrund in Bayern. *Brücken – Zeitschrift für Sprach-, Literatur- und Kulturwissenschaft*, 28(2).
- NEKVAPIL, Jiří (2004): Language biographies and management summaries. In: *Language Management in Contact Situations: Vol. III, Report on the research projects*. Chiba: Graduate School of Social Sciences and Humanities, Chiba University, s. 9–33.
- NEKVAPIL, Jiří (2007): From language planning to language management. *Sociolinguistica*, 20(1), s. 92–104.
- NEKVAPIL, Jiří (2009): The integrative potential of Language Management Theory. In: Jiří Nekvapil – Tamah Sherman (eds.), *Language Management in Contact Situations: Perspectives from Three Continents*. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang, s. 1–11.
- NEKVAPIL, Jiří (2010): O historii, teorii a modelech jazykového plánování. *Slovo a slovesnost*, 71(1), s. 53–73.
- NEKVAPIL, Jiří (2017a): Jazyková ideologie. In: Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. Cit. 17. 7. 2021. <https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÁ_IDEOLOGIE>.
- NEKVAPIL, Jiří (2017b): Jazykový management. In: Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. Cit. 20. 7. 2021. <https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÝ_MANAGEMENT>.
- NEKVAPIL, Jiří – NEKULA, Marek (2006): On Language Management in multinational companies in the Czech Republic. *Current Issues in Language Planning*, 7(2–3), s. 307–327.
- NEKVAPIL, Jiří – SHERMAN, Tamah (2009): Pre-interaction management in multinational companies in Central Europe. *Current Issues in Language Planning*, 10(2), s. 181–198.
- NEKVAPIL, Jiří – SHERMAN, Tamah (2015): An introduction: Language Management Theory in language policy and planning. *International Journal of the Sociology of Language*, 232, s. 1–12.
- NEUSTUPNÝ, Jiří (2002): Sociolingvistika a jazykový management. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 38(4), s. 429–442.
- ORAL: KOPŘIVOVÁ, Marie – LUKEŠ, David – KOMRSKOVÁ, Zuzana – POUKAROVÁ, Petra – WACLAWIČOVÁ, Martina – BENEŠOVÁ, Lucie – KŘEN, Michal (2017): *ORAL: korpus neformální mluvené češtiny* [online; verze 1 z 2. 6. 2017]. Praha: Ústav Českého národního korpusu. Cit. 20. 9. 2020. <<http://www.korpus.cz>>.
- OSSENBERG, Stefan (2019): *Deutsche und türkische Stereotype: Ein inter- und intrakultureller Vergleich*. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden.
- ROSENTHAL, Gabriele (1995): *Erlebte und erzählte Lebensgeschichte: Gestalt und Struktur biographischer Selbstbeschreibungen*. Frankfurt am Main – New York, NY: Campus.
- SAKEL, Jeanette (2008): Types of loan: matter and pattern. In: Yaron Matras – Jeanette Sakel (eds.), *Grammatical Borrowing in Cross-Linguistic Perspective*. Berlin – New York, NY: Mouton de Gruyter, s. 15–31.
- SCHÜTZE, Fritz (1976): Zur Hervorlockung und Analyse von Erzählungen thematisch relevanter Geschichten im Rahmen soziologischer Feldforschung: Dargestellt an einem Projekt zur Erforschung von kommunalen Machtstrukturen. In: *Kommunikative Sozialforschung: Alltagswissen und Alltagshandeln, Gemeindemachtforschung, Polizei, politische Erwachsenenbildung*. München: Wilhelm Fink, s. 159–260.
- SCHÜTZE, Fritz (1983): Biographieforschung und narratives Interview: neue Praxis. *Kritische Zeitschrift für Sozialarbeit und Sozialpädagogik*, 13(3), s. 283–293.

- SILVERSTEIN, Michael (1979): Language structure and linguistic ideology. In: Paul R. Clyne – William F. Hanks – Carol L. Hofbauer (eds.), *The Elements: Parasession on Linguistic Units and Levels: Papers from the Conference on Non-Slavic Languages of the USSR*. Chicago, IL: Chicago Linguistic Society, s. 193–247.
- SKUTNABB-KANGAS, Tove – PHILLIPSON, Robert (1989): ‘Mother tongue’: the theoretical and socio-political construction of a concept. In: Ulrich Ammon (ed.), *Status and Function of Languages and Language Varieties*. Berlin – New York, NY: Walter de Gruyter, s. 450–477.
- SLOBODA, Marián (2017): Mateřský jazyk. In: Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. Cit. 26. 7. 2021. <https://www.czechency.org/slovník/MATEŘSKÝ_JAZYK>.
- VETTER, Eva (2011): Social network. In: Ruth Wodak – Barbara Johnstone – Paul Kerswill (eds.), *The SAGE Handbook of Sociolinguistics*. London – Thousand Oaks, CA – New Delhi – Singapore: SAGE Publications, s. 208–218.
- WOOLARD, Kathryn A. (1998): Introduction: language ideology as a field of inquiry. In: Bambi B. Schieffelin – Kathryn A. Woolard – Paul V. Kroskrity (eds.), *Language Ideologies: Practice and Theory*. New York, NY – Oxford: Oxford University Press, s. 3–47.
- WOOLARD, Kathryn A. – SCHIEFFELIN, Bambi B. (1994): Language ideology. *Annual Review of Anthropology*, 23(1), s. 55–82.

Bohemicum – Center for Czech Studies, Universität Regensburg
Universitätsstraße 31, 93040 Regensburg, Spolková republika Německo
aneta.buckkova@ur.de